

ОБГРУНТУВАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА НІШЕВИХ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР

Мірзоєва Тетяна Володимирівна*, доктор економічних наук,
доцент, доцент кафедри економіки
Томашевський Владислав Юрійович, аспірант кафедри економіки
Національний університет біоресурсів і природокористування України

*ORCID 0000-0002-0034-6138

© Мірзоєва Т.В., 2023

© Томашевський В.Ю., 2023

Стаття отримана редакцією 15.02.2023 р.

The article was received by editorial board on 15.02.2023

Вступ. В умовах сьогодення аграрне виробництво трансформується. Зумовлено це низкою причин, основними з яких є: зниження цін на традиційні зернові; зміни клімату; загострення логістичних проблем. Тобто, ризики зростають і, відповідно, аграріям доводиться шукати нові прибуткові напрямки та додаткові можливості як для оптимізації виробництва, так і для економії ресурсів; бути більш гнучкими; більш оперативно реагувати на зміни. Умови сьогодення також змушують аграріїв приймати більш швидкі рішення, у тому числі й стосовно запровадження виробництва нішевих культур, увага до яких усе більше зростає у світі і які називають ще спеціальними чи альтернативними культурами. Наприклад, США щороку отримують 79,8 мільярдів доларів лише від нішевих культур, що становить 17,6% сільськогосподарської вартості, виробленої щорічно в країні [1]. В Україні для більшості аграріїв нішеві культури загалом і нішеві зернові, зокрема, усе ще не мають значної ринкової цінності, про що свідчить низький рівень зацікавленості товаровиробників у їх вирощуванні на постійній основі. Безумовно, що на нішевих культурах із першого разу складно отримати 60-100% і вище рентабельності, як це можливо у розрізі деяких олійних культур. Однак, з'являється усе більше практичних прикладів, які підтверджують значні й поки ще неоціненні можливості для диверсифікації вітчизняного аграрного експорту та підвищення прибутковості зернової галузі, зокрема, через запровадження у виробництво нішевих культур. Пов'язані ці можливості, насамперед, із розвитком органічного сільського господарства та світовими трендами щодо зміни поглядів людства на здоровий спосіб життя. У цьому контексті усе більшу увагу привертають нішеві культури загалом і нішеві зернові, зокрема, й розвиток їхнього виробництва. Разом із тим, усе ще існують проблеми, пов'язані з впровадженням нових культур – це відсутність достатньої інформації про зазначені культури, налагоджених практик їхнього виробництва та каналів реалізації тощо. Аграрії можуть зіткнутися з ризиком через низьку економічну віддачу, і їхній бізнес може зазнати краху, якщо не буде належного управління та доступної інформації.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Проблематика розвитку нішевого виробництва в аграрній сфері в останнє десятиліття привертає усе більшу увагу науковців і практиків, тому напруження стосовно розвитку даного напрямку нині вже є й досить багато. Наприклад, колектив науковців на чолі з Л. Гебрин-Байди досліджує вирощування нішевих культур у контексті перспектив екоінноваційного сільськогосподарського виробництва в Україні [2]. Robert Hamlin, John Knight & Ron Cuthbert досліджують нішеве виробництво в аграрному виробництві через призму необхідності диверсифікації, насамперед, для дрібних і малих фермерів [3]. Нуе-Джі Кім, продовжуючи попередню думку, акцентує увагу на тому, що нішеві культури (або альтернативні спеціальні, як їх ще називають у світі) можуть сприяти як диверсифікації у сільському господарстві, так і зміцненню здоров'я та добробуту людей шляхом надання різноманітного асортименту харчових культур [4]. Індійські вчені Sudhakar Dwivedi and Pawan Kuamr Sharma досліджують існуючі економічні та виробничі об-

меження, що стримують поширення нішевих культур із урахуванням регіонального аспекту [5]. Клінтон Л. Ніл Кімберлі та Л. Морган у свою чергу представляють дослідження щодо виробничих, фінансових, регуляторних, цінових ризиків, характерних для нішевих культур, які вирощуються у США [6]. Puzynska K. та ін. розглядають овес як ефективну складову вівсяно-викової суміші в органічних і звичайних системах землеробства і наголошують, що останніми роками в Європі зростає інтерес до їх вирощування, так як вони виступають важливим елементом диверсифікації сільського господарства [7]. Decker E.A. та ін. у дослідженні щодо переробки вівса та впливу переробних операцій на поживність і користь для здоров'я наголошують, що овес є унікально поживним продуктом, а розвиток його переробки є надзвичайно важливим [8]. Усе більшу увагу проблематика виробництва нішевих культур привертає і в середовищі українських науковців. Зокрема, це такі дослідники як Черевко І., Лутицька Л., Вожегова Р., Боровик В., Володін С., Удова Л., Прокопенко К., Супіханов Б., Кернасюк Ю. Тим не менше, зважаючи на значну господарську цінність нішевих культур, їх широке різноманіття й багатофункціональність, а також зважаючи на подальшу необхідність напрацювань щодо господарювання у змінних умовах сьогодення необхідними є подальші дослідження проблематики виробництва нішевих культур загалом і зернових, зокрема.

Метою даної роботи є розкрити потенціал і сучасний стан виробництва нішевих зернових культур на прикладі вівса та окреслити перспективи розвитку їх виробництва.

Основний матеріал і результати. Однією із зернових культур, яка нині відноситься до нішевих, але разом із тим характеризується високою господарською цінністю та економічною привабливістю, є знайомий українським аграріям і одночасно забутий багатьма овес. Хоча ще на початку ХХ ст. овес за обсягами виробництва у правобережних і лівобережних губерніях України поступався лише жити й пшениці. Традиційно овес входив до групи п'яти головних хлібних культур, але поступово відійшов на другий план і нині обсяги його вирощування досить незначні. Найбільш стрімке зменшення виробництва вівса в Україні відбулося в останнє десятиліття. Хоча, завдячуючи родючим ґрунтам і сприятливому клімату, Україна усе ще входить до числа світових лідерів-виробників цієї культури, науковці називають культуру багатогранною, а ринок вівса – неоціненним [9].

Батьківщиною вівса вважаються південно-східні провінції Китаю та Монголія. Дізнавшись про кормові властивості вівса, в другому тисячолітті до н.е. землероби почали його культивувати. В Європі перші сліди вівса у свій час були знайдені на території сучасних Швейцарії, Франції й Данії. Нині найбільшими виробниками вівса у світі є країни ЄС, частка яких становить 34,7% від усього обсягу виробництва.

Найбільш цінними з усіх сортів вівса вважаються ті, що мають біле забарвлення зерен, менш цінними – чорне, найменш цінними (фуражними) – червоне та сіре. У виробництві поширений овес ярий і озимий. В Україні вирощують сорти ярого вівса [10]. До переваг вівса в агрономічному плані відноситься порівняно короткий вегетаційний період розвитку та невибагливість до ґрунтів і клімату. Додатковою перевагою є те, що ця культура не боїться морозу, тому її можна сіяти раніше за інші культури [9]. Для вирощування вівса можна використовувати всі типи осушуваних земель, висівати його можна як першою культурою при освоєнні перелогів, так і після довготривалого вирощування багаторічних трав. До того ж, овес є гарним попередником для більшості культур і універсальною покривною культурою, може бути весняним сидератом або культурою-супутником. Експерти стверджують, що дотримуючись простих рекомендацій можна отримати досить високий врожай вівса. Насамперед, для цього потрібні уважність і знання, а також використання ефективних агротехнік [11].

Розкриваючи потенціал вівса не можна оминати увагою його переваги в екологічній площині. З точки зору сталого розвитку збільшення біорізноманіття на полях, у тому числі за рахунок включення у посіви вівса, приносить значні екологічні переваги. Зокрема, це часто призводить до покращення стану ґрунту, так як аграрії можуть використовувати менше добрив. Окрім таких загальних переваг, овес є особливо вдалою культурою для здоров'я ґрунту та якості води. Так, американські вчені зазначають, що овес феноменальний для здоров'я ґрунтових вод, оскільки має глибоку кореневу систему, яка може збирати нітрати та утримувати їх [12].

Господарська цінність вівса та економічна привабливість його виробництва значною мірою зумовлюється його багатофункціональністю. Варто відмітити, що ця риса притаманна більшості нішевих культур. Овес – це цінна кормова, продовольча й технічна культура, його зерно його містить 10% білку та 37-48% крохмалю. До того ж, овес має найбільшу кількість жиру (6,2%) та клітковини (10,7%, що більше ніж у гречки), якщо порівнювати з іншими зерновими культурами. Загалом, ця культура є

унікальною за оптимальним співвідношенням жирів, білків і вуглеводів. Передусім, овес вважається кормовою культурою, так як його зерно виступає еталоном для інших кормових культур, адже 1 кг його відповідає одній кормовій одиниці. У тваринництві цінною є практично вся рослина. Так, зерно вівса – чудовий концентрований корм; вівсяна солома й полова має найбільш високу кормову цінність порівняно з іншими видами і не поступається луговому сіну; міцне стебло вівса є кращим в порівнянні з ячменем. Овес вирощується на зелений корм у чистому вигляді, найпопулярнішим є його використання у якості компоненту у змішаних посівах з бобовими культурами. Тривалий час близько 95% вирощеного вівса використовувалося для годівлі тварин або і лише 5% спрямовувалося на споживання людиною. Через занепад тваринництва в Україні ситуація дещо змінилася.

В умовах сьогодення зерно вівса використовується як для виробництва комбікормів (зерно, солома) та в якості концентрованого корму для тварин, так і має застосування у виробництві крупи (яка, до речі, займає перше місце за поживністю), борошна (у кондитерській промисловості), вівсяної кави. Овес також є одним із основних компонентів дієтичного та дитячого харчування, так як дуже швидко й гарно засвоюється організмом. Вівсяні пластівці використовують для виготовлення каш, додають у мюслі та випічку. Голозерні зерна вівса пророщують, а нелущені використовують для приготування відвару. З вівса також роблять морозиво і молоко, яке любляють вегетаріанці. Для виготовлення хліба зерно вівса у великих обсягах не використовується, так як містить занадто мало клейковини. Часто овес називають безцінним продуктом. Це зумовлено тим, що до його складу входять такі елементи як амінокислоти (лізін і триптофан), білок, який близький до м'язового, клітковина, вітаміни (В6, В1, В2 та вітамін К). Містить овес і ефірні масла, камедь, у малих кількостях присутні калій, магній, фосфор, цинк, йод, залізо та інші. Вживання страв, які містять овес може позитивно вплинути на здоров'я людини. Наприклад, останні дослідження канадських учених свідчать, що вівсяна клітковина значною мірою допомагає зменшити/знизити рівень холестерину, що є фактором ризику серцево-судинних захворювань. Асоціація виробників вівса Канади у 2022 р. залучила 106 000 доларів від Міністерства сільського господарства та харчової промисловості Канади для фінансування цього дослідження. Науковці, що реалізують дане дослідження сподіваються, що його результати дадуть додатковий поштовх для фермерів, які вирощують овес і відкриють нові ринки для цієї культури [13].

Окрім того, переваги вівса для здоров'я людини все більше потрапляють у центр уваги у всьому світі через поширення рослинних дієт і зростання кількості хворих на ожиріння та діабет 2-го типу. Усе частіше корисні властивості вівса викликають глобальний інтерес та інвестиції в дослідження й розробки щодо його застосування для виробництва здорової їжі.

Таким чином, у всьому світі овес цінують не лише як кормову культуру, а вважають і досить важливим зерновим злаком, який потрібний для здорового харчування людей. Цей факт значною мірою зумовлює стабільний попит на овес і економічну привабливість його вирощування [9].

Економічний потенціал вівса має прояв і в тому, що в разі вирощування безглютенних сортів цієї культури чи вирощування за органічною технологією, у подальшому його можна використовувати у виробництві лінійки преміальної продукції з високою доданою вартістю. Нині на ринку спостерігається досить високий попит на продукцію з безглютенного вівса та на органічну продукцію, не дивлячись на досить високі ціни на неї [14]. Тому розвиток виробництва вівса в Україні прямо залежить від розвитку переробної галузі.

В Україні овес вирощують переважно для внутрішнього споживання. При цьому експорт вівса в обсягах близько 14% від валових зборів забезпечує Україні п'яте місце у списках найбільших країн-експортерів [15].

Вирощування вівса в Україні зосереджено у господарствах населення, які використовують його переважно на корм худобі та птиці. Так, у 2021 р. ними було забезпечено 68% валових зборів (табл. 1). Упродовж 2017–2021 рр. площа посіву культури у сільськогосподарських підприємствах скоротилась на 24,8%, у т.ч. у фермерських господарствах – на 36%.

У домогосподарствах суттєвих змін не відбулось і, як наслідок, зростання врожайності сприяло збільшенню ними валових зборів на 258,8 тис. ц або на 9%.

В Україні овес вирощують переважно в Лісостепу і на Поліссі. У 2021 р. найвищі урожаї культури мали місце у Волинській (744,3 тис. ц) та у Житомирській областях (744,3 тис. ц), що становить відповідно 19 та 16% валового збору у країні. Основним регіоном вирощування вівса в Україні є Полісся. Поширенню його тут сприяють кліматичні особливості – помірна температура повітря й достатня кількість опадів.

Таблиця 1

Динаміка виробництва вівса в Україні

	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2021 р. до 2017 р., %
Площа, тис. га						
усі категорії господарств	197,8	195,8	182,5	199,6	178,1	90,0
у т.ч. с.-г. підприємства	73,8	71,6	59,6	69,5	55,5	75,2
з них фермерські господарства	18,6	17,8	15,7	15,8	11,9	64,0
господарства населення	124,0	124,2	122,9	130,1	122,6	99,0
Виробництво, тис. ц						
усі категорії господарств	4714	4185	4220	5100	4679	99,2
у т.ч. с.-г. підприємства	1808	1378	1326,5	1939,4	1513,2	83,7
з них фермерські господарства	416	317	321,9	415,9	286,4	68,9
господарства населення	2907	2806	2893,5	3160,6	3165,8	109,0
Урожайність, ц/га						
усі категорії господарств	23,8	21,4	23,2	25,6	26,2	110,1
у т.ч. с.-г. підприємства	24,5	19,2	22,4	28,0	27,2	110,0
з них фермерські господарства	22,3	17,8	21,2	26,6	24,2	108,5
господарства населення	23,4	22,6	23,6	24,3	25,8	110,3

Джерело: складено за [16]

Разом із тим, на думку експертів, втрати врожаю культури в Сумській і Чернігівській областях внаслідок активних бойових у 2022 році дій можливо компенсувати шляхом розширення посівних площ у Полтавській, Хмельницькій, Вінницькій і Тернопільській областях, де в останні роки має місце високий рівень урожайності вівса [17].

Вирощування вівса сільськогосподарськими підприємствами України є рентабельним, щоправда по роках рівень цього показника різниться (табл. 2). Так, найвищим він був у 2017 р. – з розрахунку на 1 грн витрат аграрії отримали 21,2 коп. прибутку.

Таблиця 2

Рівень і динаміка показників економічної ефективності виробництва вівса у сільськогосподарських підприємствах України

	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2020 р. до 2017 р., %
Повна собівартість 1 ц, грн	272,44	354,13	361,3	343,7	126,2
Ціна реалізації 1 ц, грн	330,19	390,61	393,1	394,2	119,4
Рівень рентабельності, %	21,2	10,3	8,8	14,7	x

Джерело: складено за [16]

Збільшення обсягів торгівлі вівсом зумовлене декількома факторами. По-перше, в світі збільшується попит на продукти здорового харчування, що містять овес, зокрема, такі як сухі сніданки і злакові батончики. По-друге, споживачі вважають овес здоровою їжею, що спонукає переробників створювати нові продукти з цієї зернової культури. Ця продукція має високу ціну та формує додаткову додану вартість у зерновій галузі. Факторами, що стримують виробництво вівса є занепад тваринництва, недостатні переробні потужності, побоювання аграріїв опинитися у збитку. Останнє пов'язане з тим, що основною причиною спаду виробництва вівса у минулому була його низька врожайність, що не сприяло рентабельності культури. Відповідно, однією з причин зменшення привабливості вівса для українських аграріїв була його досить низька рентабельність порівняно з іншими культурами [18]. Проте, нині ситуація змінюється. Так, співвласник і виконавчий директор Agricom Group Петро Мельник, яка займається вирощуванням і переробкою вівса в Україні, вважає, що його врожайність може бути вищою. Покращуючи селекцію, Україна має величезний потенціал збільшення врожайності на 1-1,5 т/га як мінімум. Варто відмітити, що у сізовміні Agricom Group овес є обов'язковою та стратегічною культурою – зумовлено це тим, що у компанії є потужний завод, який виробляє близько 30% українських пластівців. Якщо

дивитися у розрізі сировини, то Agricom споживає до 30% українського вівса для виробництва своєї продукції [19].

Наведений приклад демонструє успішність і необхідність взаємозв'язку між нішевим виробництвом і переробкою. Вважаємо за доречне у цьому контексті навести рекомендації керівника Спілки «Борошномели України» Родіона Рибчинського, який наголошує, що у сезоні 2022/23 рр. крім гречки аграріям варто сіяти також овес і тверді сорти ярої пшениці – те, на що є попит у переробників є, за що вони готові платити гроші [20]. Зауважимо, що мова йде саме про нішеві зернові культури.

Висновки. Таким чином, зважаючи на те, що за своїми властивостями овес є джерелом багатьох корисних вітамінів, макро- і мікроелементів, він отримав визнання у всьому світі як високоцінний продовольчий продукт. У свою чергу, зважаючи на існуючі світові тренди щодо зміни поглядів людства на здоровий спосіб життя та розвиток органічного сільського господарства, овес, як і більшість інших нішевих зернових культур, представляє досить значні і поки що в повній мірі неоцінені можливості для диверсифікації українського аграрного виробництва й експорту та загалом підвищення прибутковості зернової галузі. Вирощування нішевих зернових культур може допомогти збільшити різноманітність культур у землеробстві, а також сприяти більшій різноманітності раціону. А відтак, і овес і інші нішеві зернові характеризуються високим потенціалом у контексті розвитку агробізнесу. Поряд із цим, нішеві культури, можливо, навіть більше, ніж традиційні бізнес-культури чутливі до пандемій, зміни правил, торговельних бар'єрів, цінових коливань, а головні проблеми з налагодженням виробництва нішевих культур виникають у аграріїв через нестачу досвіду і налагоджених технологій. У зв'язку з чим розвиток їхнього виробництва потребує виважених і обґрунтованих комплексних дій.

На часі є різного роду проекти, метою яких має бути стимулювання фермерів інтегрувати таку культуру, як овес, у свою сівозміну. Надзвичайно важливо запозичити зарубіжний досвід і запровадити грантове фінансування для фермерів, щоб вони почали вирощувати овес, підтримку у формі гарантій, що його куплять переробники, допомогу у пошуку покупців для будь-якого вівса. У зв'язку з цим критично важливим є залучення млинарів як партнерів для того, щоб фермерам було комфортно освоювати новий напрям.

Переведенню виробництва нішевих зернових культур у розряд економічно привабливих може допомогти і об'єднання виробників у кооперативи та асоціації. Це дозволить формувати великі партії для продажу на експорт, концентруючись передусім на якості. Об'єднання українських виробників нішевих зернових культур, зокрема дрібних і малих фермерів, додасть їх значні переваги на українському аграрному ринку та сприятиме більш швидкому підкоренню експортних ринків.

Беручи до уваги ризики додавання нової культури до сівозмін, потрібно розвивати й безкоштовну агрономічну освіту під егідою профільних міністерств, відомств і громадських асоціацій, адже краще розуміння користі вівса й інших нішевих зернових сприятиме збільшенню їх виробництва. Дуже важливо спонукати аграріїв, принаймні представників малого бізнесу, вийти за межі їх зони комфорту кукурудзи, соняшнику та сої і диверсифікувати виробництво. Загалом, для того, щоб реалізувати потенціал нішевих культур і перетворити їх на комерційні продукти, необхідними є послідовні зусилля й тісне партнерство між виробниками, урядовими установами, дослідницькими установами та переробною промисловістю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Specialty Crops: Industry Dynamics, Challenges and Opportunities. 2021. URL: <https://www.iselectfund.com/specialty-crops-industry-dynamics-challenges-and-opportunities/>
2. Hebryn-Baidy L., Sakal O., Tretiak N., Kovalenko A., Shtogryn H., Kovalyshyn O., Vrublevska O. Cultivation of niche crops and prospects of eco-innovative agricultural production in Ukraine. *Acta Sci. Pol. Formatio Circumiectus*. 2021. 20(3-4). P. 29–46. DOI: <https://doi.org/10.15576/ASP.FC/2021.20.3/4.29>
3. Hamlin R., Knight J., Cuthbert R. Niche marketing and farm diversification processes. *Renewable Agriculture and Food Systems*. 2016. Vol. 31. № 1. P. 86–98. URL: <https://www.jstor.org/stable/26346594>
4. Hye-Ji Kim. Opportunities and Challenges of Alternative Specialty Crops: The Global Picture. *Hortscience*. 2016. 51(11): 1316–1319. DOI: <https://doi.org/10.21273/HORTSCI10659-16>
5. Sudhakar Dwivedi, Pawan Kuamr Sharma. Economic and Production Constraints for Niche crops in Jammu & Kashmir. *Agro Economist – An International Journal*. 2017. 4(2). P. 61–64. DOI: <https://doi.org/10.5958/2394-8159.2017.00011.1>
6. Clinton L. Neill, Kimberly L. Morgan. Beyond Scale and Scope: Exploring Economic Drivers of U.S. Specialty Crop Production With an Application to Edamame. *Front. Sustain. Food Syst. Sec. Nutrition and Sustainable Diets*. 2020. Vol. 4. DOI: <https://doi.org/10.3389/fsufs.2020.582834>
7. Puzynska K., Synowiec A., Puzynski S., Bocianowski J., Klima K., Lepiarczyk A. The Performance of Oat-Vetch Mixtures in Organic and Conventional Farming Systems. *Agriculture*. 2021. 11(4):332. DOI: <https://doi.org/10.3390/agriculture11040332>

8. Decker Eric A., Rose Devin J. and Stewart Derek A. Processing of oats and the impact of processing operations on nutrition and health benefits. *Nutrition and Health Sciences – Faculty Publications*. 2014. 31. URL: <http://digitalcommons.unl.edu/nutritionfacpub/31>
9. Кернасюк Ю.В. Ринок вівса: нецінні можливості. 2017. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/7955-rynok-vivsa-neotsinenni-mozhlyvosti.html>
10. Черчель В.Ю. та ін. Ячмінь ярий чи овес: виробництво, сорти, переваги. 2015. URL: <http://agro-business.com.ua/aharni-kultury/item/532-iachmin-iaryi-chy-oves-vyrobnytstvo-sorty-perevahy.html>
11. Степанушко Л. Де сіяти овес, щоб розкрити потенціал продуктивності культури. 2020. URL: <https://agrotimes.ua/agronomiya/de-krashhe-siyaty-oves-shhob-rozkryty-potenczial-produktyvosti-kultury/>
12. Klein J. Oatly wants farmers to plant more oats. Here’s how it’s helping. 2022. URL: <https://www.greenbiz.com/article/oatly-wants-farmers-plant-more-oats-heres-how-its-helping>
13. Better understanding the benefits of oats could boost its production in the country. 2022. URL: <https://www.sbr.ca/2022/10/better-understanding-the-benefits-of-oats-could-boost-its-production-in-the-country/>
14. Agricom Group планує зібрати тисячу тонн безглютенового вівса. *Agravery.com*. 2021. URL: <https://www.agravery.com/uk/posts/show/agricom-group-planue-zibrati-tisacu-tonn-bezglutenovogo-vivsa>
15. Овес втрачає популярність серед аграріїв. URL: <https://agroportal.ua/ru/news/rastenievodstvo/oves-teryayet-populyarnost-sredni-agrariyev>
16. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
17. Купченко А. Воєнні баланси продовольства в Україні. Частина 1. Виробництво. 2022. URL: <https://www.apk-inform.com/uk/exclusive/topic/1526079>
18. Овес: прогрес чи регрес? 2020. URL: <https://www.zerno-ua.com/journals/2020/gruden-2020/oves-progres-chi-regres/>
19. Петро Мельник – про те, чим привабливе вирощування вівса для компанії та які є перспективи у вирощуванні цієї культури. 2021. URL: <https://www.agricom.com.ua/ru/petr-melnik-o-tom-chem-privlekatelnoe-vyrashhivaniya-ovsa-dlya-kompanii-i-kakie-est-perspektivy-v-vyrashhivanii-etoj-kultury/>
20. Гайдук О. Родіон Рибчинський: Фермерам варто сіяти гречку, овес і тверді сорти пшениці. 2022. URL: <https://www.ukrmillers.com/interv-yu/rodion-ribchinskij-fermeram-varto-siyati-grechku-oves-i-tverdi-sorti-pshenitsi>

REFERENCES:

1. Specialty Crops: Industry Dynamics, Challenges and Opportunities (2021). Available at: <https://www.iselectfund.com/specialty-crops-industry-dynamics-challenges-and-opportunities/>
2. Hebryn-Baidy L., Sakal O., Tretiak N., Kovalenko A., Shtogryn H., Kovalyshyn O., Vrublevska O. (2021) Cultivation of niche crops and prospects of eco-innovative agricultural production in Ukraine. *Acta Sci. Pol. Formatio Circumiectus*, 20(3-4), pp. 29–46. DOI: <https://doi.org/10.15576/ASP.FC/2021.20.3/4.29>
3. Hamlin R., Knight J., Cuthbert R. (2016) Niche marketing and farm diversification processes. *Renewable Agriculture and Food Systems*, vol. 31, no. 1, pp. 86–98. Available at: <https://www.jstor.org/stable/26346594>
4. Hye-Ji Kim (2016) Opportunities and Challenges of Alternative Specialty Crops: The Global Picture. *Hortscience*, 51(11): 1316–1319. DOI: <https://doi.org/10.21273/HORTSCI110659-16>
5. Sudhakar Dwivedi, Pawan Kuamr Sharma (2017) Economic and Production Constraints for Niche crops in Jammu & Kashmir. *Agro Economist – An International Journal*, 4(2), pp. 61–64. DOI: <https://doi.org/10.5958/2394-8159.2017.00011.1>
6. Clinton L. Neill, Kimberly L. Morgan (2020) Beyond Scale and Scope: Exploring Economic Drivers of U.S. Specialty Crop Production With an Application to Edamame. *Front. Sustain. Food Syst. Sec. Nutrition and Sustainable Diets*, vol. 4. DOI: <https://doi.org/10.3389/fsufs.2020.582834>
7. Puzynska K., Synowiec A., Puzynski S., Bocianowski J., Klima K., Lepiarczyk A. (2021) The Performance of Oat-Vetch Mixtures in Organic and Conventional Farming Systems. *Agriculture*, 11(4): 332. DOI: <https://doi.org/10.3390/agriculture11040332>
8. Decker Eric A., Rose Devin J. and Stewart Derek A. (2014) Processing of oats and the impact of processing operations on nutrition and health benefits. *Nutrition and Health Sciences – Faculty Publications*, 31. Available at: <http://digitalcommons.unl.edu/nutritionfacpub/31>
9. Kernasiuk Yu.V. (2017) Rynok vivsa: neotsinenni mozhlyvosti [Oat market: invaluable opportunities]. Available at: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/7955-rynok-vivsa-neotsinenni-mozhlyvosti.html>
10. Cherchel V.Iu. та ін. (2015) Yachmin yaryi chy oves: vyrobnytstvo, sorty, perevahy [Spring barley or oats: production, varieties, advantages]. Available at: <http://agro-business.com.ua/aharni-kultury/item/532-iachmin-iaryi-chy-oves-vyrobnytstvo-sorty-perevahy.html>
11. Stepanushko L. (2020) De siaty oves, shhob rozkryty potentsial produktyvosti kultury [Where to sow oats to unlock the productivity potential of the crop]. Available at: <https://agrotimes.ua/agronomiya/de-krashhe-siyaty-oves-shhob-rozkryty-potenczial-produktyvosti-kultury/>
12. Klein J. (2022) Oatly wants farmers to plant more oats. Here’s how it’s helping. Available at: <https://www.greenbiz.com/article/oatly-wants-farmers-plant-more-oats-heres-how-its-helping>
13. Better understanding the benefits of oats could boost its production in the country (2022). Available at: <https://www.sbr.ca/2022/10/better-understanding-the-benefits-of-oats-could-boost-its-production-in-the-country/>
14. Agricom Group planue zibraty tysyachu tonn bezghliutenovoho vivsa (2021) [Agricom Group plans to collect a thousand tons of gluten-free oats]. *Agravery.com*. Available at: <https://www.agravery.com/uk/posts/show/agricom-group-planue-zibrati-tisacu-tonn-bezglutenovogo-vivsa>

15. Oves vtrachaie populiarnist sered ahrariiv [Oats are losing popularity among farmers]. Available at: <https://agroportal.ua/ru/news/rasteniievodstvo/oves-teryact-populyarnost-sredi-agrariev>
16. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
17. Kupchenko A. (2022) Voienni balansy prodovolstva v Ukraini. Chastyna 1. Vyrobnystvo [Military food balances in Ukraine. Part 1. Production]. Available at: <https://www.apk-inform.com/uk/exclusive/topic/1526079>
18. Oves: prohres chy rehres? (2020) [Oats: progress or regression?]. Available at: <https://www.zerno-ua.com/journals/2020/gruden-2020/oves-progres-chi-regres/>
19. Petro Melnyk – pro te, chym pryvablyve vyroshchuvannia vivsa dlia kompanii ta yaki ye perspektyvy u vyroshchuvanni tsiiei kultury [Petro Melnyk – about what makes growing oats attractive for the company and what are the prospects for growing this crop] (2021). Available at: <https://www.agricom.com.ua/ru/petr-melnik-o-tom-chem-privlekat-elnoe-vyrashhivaniya-ovsa-dlya-kompanii-i-kakie-est-perspektivy-v-vyrashhivanii-etoj-kultury/>
20. Haiduk O. (2022) Rodion Rybchynskyi: Fermeram varto siiaty hrechku, oves i tverdi sorty pshenytsi [Rodion Rybchynskyi: Farmers should sow buckwheat, oats and durum wheat]. Available at: <https://www.ukrmillers.com/interv-yu/rodion-ribchinskij-fermeram-varto-siyati-grechku-oves-i-tverdi-sorti-pshenitsi>

УДК 338.432:633.1

JEL Q13

Мірсосва Тетяна Володимирівна, доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки. **Томашевський Владислав Юрійович**, аспірант кафедри економіки. Національний університет біоресурсів і природокористування України. **Обґрунтування доцільності розвитку виробництва нішевих зернових культур.**

У дослідженні розкрито актуальність розвитку виробництва нішевих культур загалом і нішевих зернових, зокрема. Господарську цінність і економічний потенціал нішевих зернових культур розглянуто на прикладі такої культури як овес. Розкриваючи потенціал вівса, окреслили його переваги в агрономічній, екологічній і економічній площині. Обґрунтовано, що господарська цінність вівса та економічна привабливість його виробництва значною мірою зумовлюється його багатофункціональністю. Досліджено динаміку виробництва вівса в Україні у розрізі сільськогосподарських підприємств, фермерських господарств і господарств населення. Проаналізовано динаміку показників економічної ефективності виробництва вівса у сільськогосподарських підприємствах України. Окреслено перспективи розвитку виробництва нішевих зернових культур.

Ключові слова: нішеві культури, нішеві зернові культури, динаміка виробництва, потенціал, економічна ефективність.

UDK 338.432:633.1

JEL Q13

Tetiana Mirzoieva, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics. **Vladyslav Tomashevskiy**, Postgraduate Student of the Department of Economics. National University of Life and Environmental sciences of Ukraine. **Justification of the feasibility of developing the production of niche grains.**

The presented study revealed the relevance of the development of the production of niche crops in general and niche cereals, in particular, in the changing conditions of today. The economic value and economic potential of niche grain crops is considered on the example of such an agricultural crop as oats. Revealing the potential of oats, outlined its advantages in the agronomic, ecological and economic plane. One of the main agronomic advantages of oats is determined to be undemanding to soil and climate. From the point of view of ecology and sustainable development, it is emphasized that oats can contribute to increasing biodiversity and improving the condition of soils. It is substantiated that the economic value of oats and the economic attractiveness of its production is largely due to its multifunctionality. First of all, the economic attractiveness of its production is determined by the possibility of its use for the production of healthy food. It has been established that the stable demand for oats and the economic attractiveness of its cultivation are due to its properties as a forage crop and an important cereal grain. Thus, the development of oat production, which is a representative of the group of niche grain crops, will allow to achieve a complex synergistic effect. The dynamics of oat production in Ukraine was studied in terms of agricultural enterprises, farms and households. It was found that the cultivation of oats in Ukraine is concentrated in households. Attention is paid to the regional aspect of oat cultivation in Ukraine. The dynamics of indicators of the economic efficiency of oat production in agricultural enterprises of Ukraine were analyzed. Factors restraining oat production in Ukraine are noted. The prospects for the development of the production of niche grain crops are outlined in the context of increasing biodiversity, diversifying Ukrainian agricultural production and export, and generally increasing the profitability of the grain industry. The main steps necessary for transferring the production of niche grain crops to the economically attractive category and achieving a synergistic effect have been determined.

Key words: niche crops, niche grain crops, production dynamics, potential, economic efficiency.